

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΔΟΞΑΣΙΑΙ ΠΕΡΙ ΧΑΛΑΖΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΝ Η ΚΑΤΑΠΑΥΣΙΝ ΤΗΣ

ΥΠΟ
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΠΟΛΥΜΕΡΟΥ

Αἱ καταστροφαὶ τὰς ὁποίας προκαλεῖ εἰς τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν ἢ πτώσις τῆς χαλάζης εἶναι, ὡς γνωστόν, μεγάλαι. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι αὕτη πλήττει τὴν ἄμπελον, τὰ σιτηρὰ καὶ πολλὰ ἄλλα φυτὰ συνήθως κατὰ τὴν κρίσιμον περίοδον τῆς ἀνθήσεως των καὶ τῆς ὀριμάνσεως τῶν καρπῶν των. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἢ πτώσις τῆς χαλάζης θεωρεῖται ὑπὸ τῶν γεωργῶν κατάρρα καὶ θεομηνία, ὡς ἢμπορεῖ εὐκόλως νὰ συμπεράνη κανεὶς ἐκ τῆς εὐρέως διαδεδομένης παροιμίας «στὸν καταραμένον τόπον τὸ Μάη μῆνα χαλάζει ρίχνει»¹ καὶ ἐξ ἄλλων συναφῶν πρὸς αὐτὴν παροιμιῶν καὶ λαϊκῶν ἀποφθεγμάτων².

Κατὰ τὰς δεισιδαίμονας δοξασίας τοῦ λαοῦ σήμερον, αἱ ὁποῖαι ἀπηχοῦν προφανῶς τὴν παναρχαίαν πίστιν τῶν πρωτογόνων ὅτι ὀπισθεν παντὸς φαινομένου κρύπτεται κάποιος θεός³, ἢ πτώσις τῆς καταστρεπτικῆς χαλάζης προκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἢ κάποιου ἀγίου καὶ ἀποτελεῖ εἶδος τιμωρίας ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ὑποπίπτουν εἰς διάφορα ἁμαρτήματα⁴.

Συνήθη ἁμαρτήματα, ὡς τουλάχιστον προκύπτει ἐκ τοῦ περισυναχθέντος ὑλικοῦ, εἶναι κατὰ τὰς λαϊκὰς ἀντιλήψεις:

α') Ἡ τα φ ἡ γ ε ν ν η θ ἔ ν τ ο ς ν ὀ θ ο υ τ ἔ κ ν ο υ. Εἰς τὰς χαλαζοπλήκτους περιοχὰς εἰδικώτερον ἢ θανάτωσις ἢ ἔκθεσις καὶ ταφὴ νόθου τέκνου ὑπὸ τῆς μητρὸς του ἐπισύρει τὴν τιμωρίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς, πάντων τῶν κατοίκων αὐτῆς θεωρουμένων συνυπευθύνων, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν καταγγεῖλει τὸ ἀνο-

1. ΚΑ, χφ. 2327, σ. 13 (Σταυρὸς Ἡμαθίας, 1962), χφ. 2859, σ. 41 (Βάρβαρον Ἡρακλείου Κρήτης, 1964), χφ. 3666 Γ', σ. 467 (Πήλιον, 1973). Πρβλ. καὶ Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος (ἐφεξῆς ΗΜΕ) 1 (1922), σ. 34.

2. Βλ. π.χ. τὰς παροιμίας: «ἀντὰ ἔπρεπε δὲν ἔβρεχε κι ὁ Μάης χαλαζώνει» (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 6 [1913], σ. 94. Πρβλ. ΗΜΕ, ἐνθ' ἄνωτ.), «ἀπὸ βροντῆς κι ἀπ' ἀστραπῆς κι ἀπὸ χαλάζ' κι ἀπὸ χιόνι κι ἀπὸ τ' ἀρβανταίικα ὁ Θεὸς νὰ σὲ γλυτώνη» (ΙΑ, χφ. 830, σ. 233 [Παξοί-Ἀντιπαξοί]).

3. Βλ. Μ. Νίλσον, *Geschichte der griech. Religion I*, München 1955, σ. 391.

4. Κατὰ τὰς δοξασίας τῶν Βυζαντινῶν *ἀκατὰ τινα δαιμόνων ἢ καὶ ἀγγέλων οὐκ ἀγαθῶν ὀργὴν φιλεῖν γίνεσθαι* (Κλ ἡ μ. Ἄλ σ ζ., Στρωμ. 6, 3, 31 (Stählin-Fruchtel). Βλ. σχετικῶς Φ. Κοουκούλέ, ΒΒΠ 1, 2, 1948, σ. 223, ὅπου καὶ παραπομπαὶ εἰς τοὺς συγγραφεῖς.

σιούργημα¹. Ἡ διὰ τῆς πτώσεως τῆς χαλάζης ἐκδηλουμένη ὀργή τοῦ Θεοῦ δὲν ὑποχωρεῖ, ἐὰν δὲν «ξεπαραχώσῃ τὸ κοπέλι», τὸ ὁποῖον σημειωτέον θάπτεται συνήθως εἰς ἔρημον τοποθεσίαν τοῦ χωρίου² ἢ εἰς τὸ ἔριον αὐτοῦ³. Ἡ διάρκεια δηλαδὴ τῆς πτώσεως τῆς χαλάζης ὑποδηλώνει ὅτι τὸ νόθον εἶναι βαθιὰ παραχωμένο καὶ «ὁ Θεὸς χαλαζώνει, ὥσπου νὰ τὸ ξεπαραχώσῃ»⁴. Ἡ θύελλα μάλιστα, ἡ ὁποία ἐνίοτε συνοδεύεται ὑπὸ πλημμύρας, καθαρίζει τὴν γῆν ἀπὸ τὸ μίasma τοῦ ἐκτεθέντος παιδίου⁵. Συναφεῖς δοξασίαι ἀπαντοῦν καὶ εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς⁶.

β') Ἡ ἀπόπειρα συνάψεως ἐρωτικῶν σχέσεων μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὅπως ἀναφέρεται εἰς τὸ δημοτικὸν τραγούδι:

*τρία συννεφούδια φάνηκαν ἀπ' Ἁγίου φῶς τοῦ μέρους,
τὸ 'να βρέχει κρύο νερὸ καὶ τ' ἄλλον βρέχ' χαλάζι,
τοῦ τρίτου τοῦ φαρμακιρὸ βρέχει καθάριον αἷμα⁷.*

Ἐπίσης προκειμένου νὰ προληφθῇ ἀνόσιος ἐρωτικὴ μεῖξις ἀδελφῶν, ἀγνοούντων τὴν ἐξ αἵματος συγγενείαν των, πίπτει χάλαζα ὡς προδηλωτικὸν σημεῖον. Ἔτσι εἰς τὸ γνωστὸν δημοτικὸν τραγούδι τοῦ «Κοντοῦ» ὁ ἀδελφός, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀγοράσει ἐν ἀγνοίᾳ του τὴν ἀδελφήν του ἀπὸ τὸν σύζυγόν της, ἐτοιμάζεται νὰ συνέλθῃ μετ' αὐτῆς, ὅποτε:

*κα ἀρχίζει νὰ τήνε τζιμπᾶ κα ἀρχίς ὁ Θεὸς νὰ βρέχῃ
κα ἀρχίζει νὰ τήνε φιλή καὶ πέφτ' ἀντὸν χαλάζι⁸.*

γ') Ἡ ἐξωμοσία χριστιανοῦ. Ἔτσι π.χ. εἰς Ἄνακτοῦ Καππαδοκίας ὅταν γινόταν χαλάζι, ἀέρας — προπαντὸς τὴν Μ. Σαρακοσιτῆ — ἔλεγαν «... κάποιος

1. ΚΛ, χφ. 1980, σ. 3 (Μαγούλα Ἐλασσόνος, 1952). Πέρα τούτου πιστεύεται ὅτι καὶ μόνῃ ἢ γέννησις νόθου τέκνου ἐπισύρει τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ὁμοίως ἐκδηλώνεται διὰ καταστρεπτικῆς χαλάζης (ΚΛ, χφ. 2494, σ. 36 [Ὁμαλὴ Βοῖου Κοζάνης, 1962], χφ. 1982, σ. 7 [Κονιαστὴ Ἐλασσόνος, 1952]). ΚΛ, χφ. 1975, σ. 23 καὶ χφ. 1974, σ. 15 (περ. Ἐλασσόνος, 1953), χφ. 1970, σ. 9 (Βλαχόγιαννη Ἐλασσόνος, 1953).

2. ΚΛ, χφ. 1975, σ. 23 (Λυκοῦδι Ἐλασσόνος, 1953): «Τὸ νόθον ὅταν τὸ πνίξουν, τὸ παραχώνουν μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ μεγάλη ζημιὰ. Ρίχνει χονδρὸ χαλάζι, ἐὰν εἶναι βαθιὰ παραχωμένο, καὶ δὲν παύει, ἐὰν δὲν τὸ ξεπαραχώσῃ τὸ κοπέλι».

3. ΚΛ, χφ. 2442, σ. 13 (Δαμασκηνέα Βοῖου, 1962).

4. ΚΛ, χφ. 1973, σ. 4 (Γαλανόβρυση Ἐλασσόνος, 1952).

5. ΚΛ, χφ. 419, σ. 80 (Σχωρίτσεινα Ἠπείρου), χφ. 2459, σ. 26 (Νεστόριον Καστορίας, 1962).

6. Εἰς Gussenstadt τῆς Γερμανίας π.χ. ἐὰν νόθον φονευθὲν δὲν ταφῆ, πίπτει χάλαζα (HDA, II [1929], στ. 1310).

7. Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 4 (1911), σ. 240. Πρβλ. Α. Γουσίου, Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου, Ἀθήναι 1901, σ. 85-86 (Παγγαῖον).

8. Ἑλληνικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια (Ἐκλογή), Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀρ. 7, 1 (1962), σ. 390. Πρβλ. καὶ Γερ. Δ. Δρακίδου, Ροδιανά, Ἀθήναι 1937, σ. 113.

τούρκεψε, γι' αυτό γινόταν ή ταραχή. Πήγαιναν τότε στην ἐκκλησία κ' ἔκαναν παράκληση»¹.

δ') Ἡ φθορὰ μοναστηριακῆς περιουσίας καὶ πιθανώτατα καὶ ἄλλα συναφῆ ἀμαρτήματα. Συγκεκριμένως κατὰ παράδοσιν ἐκ Καρυδέας Πρεβέζης, ὅταν οἱ κάτοικοι τοῦ Μονολιθίου ἠθέλησαν νὰ ἐκδιώξουν ἀπὸ εὐφορον περιοχὴν τὰ «γιδοπρόβατα» μοναστηρίου, διὰ νὰ οἰκαιοποιηθοῦν αὐτήν, καὶ ἐλιθοβόλησαν τοὺς ὑπηρέτας μοναχοὺς, ὁ ἡγούμενος πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖρας του τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καί, ἀφοῦ ἐξῆλθεν εἰς τὴν αὐλὴν ἐναντι τῆς θέσεως Πλάκα, εἶπε: «Βλέπεις ποῦ σοῦ κυνηγοῦν τὸ βίός σου; Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ οὐρανὸς ἔνοιξε καὶ ἄρχισε νὰ πέφτῃ χαλάζι καὶ βροχὴ»².

ε') Σοβαρώτατον ἀμάρτημα θεωρεῖται ὅμως ἡ παραβίασις τῆς ἀργίας κατὰ τὴν ἐορτὴν ἁγίου, θεωρουμένου ἰδίως προστάτου ἀπὸ τὸ χαλάζι ἢ τῆς ἀργίας ἐορτῶν ἄλλων ἁγίων. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ λαὸς ἀποδίδει, ὡς εἶναι φυσικόν, μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν τήρησιν ὀρισμένων ἀργιῶν καὶ τὴν ἐπίκλησιν τῆς βοήθειας τῶν ἁγίων διὰ τὴν προστασίαν τοῦ ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς πτώσεως τῆς χαλάζης καταστροφῶν.

Ὡς ἡμέραι τοιαύτης ἀργίας θεωροῦνται συνήθως ἡ Μ. Πέμπτη, ἡ Πέμπτη τῆς Διακαινησίμου, καλουμένη ἄλλως «ἀσπροπέφτ'», ὡς καὶ ὀλόκληρος ἡ ἑβδομάς τῆς Διακαινησίμου «τ' ἀσπροβδόμαδο»³. Τὴν «ἀσπροπέφτη» οἱ χωρικοὶ δὲν εἰσέρχονται εἰς τὰ ἀμπέλια⁴, αἱ δὲ γυναῖκες τῶν δὲν γνέθουν⁵, φοβούμεναι τὴν πτώσιν τῆς χαλάζης.

Εἰς Ἀργιθέαν Καρδίτσης «τὴν ἀσπροπέφτ' δὲν βγάζουν ὑνὶ οὔτε σκάβουν, γιὰ νὰ μὴ πέφτ' χαλάζ'»⁶. Εἰς τὴν Αἰτωλίαν «τ' ἀσπροβδόμαδο δὲν κἀν' νὰ δ'λεῦνι»⁷, «τοῦ φυλᾶν γιὰ τοῦ χαλάζ'» καὶ «ἄσπρη ρόχα δὲν πρέπει νὰ φανῆ πουθενά»⁸. Εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην καὶ κατὰ τὰς Πέμπτας τῶν δύο ἐπομένων ἑβδομάδων δὲν πλύνουν, δὲν λούζονται καὶ δὲν πηγαίνουν εἰς τὸ ἀμπέλι, διὰ νὰ μὴ προκα-

1. Θ. Κωστάκη, Ἡ Ἀνακού, Ἀθήνα 1963, σ. 316.

2. ΚΑ, χφ. 3007, σ. 77-78 (περ. Πρεβέζης, 1966). Πρβλ. καὶ χφ. 2431, σ. 18 (Κύπρος, 1961).

3. Δ. Λουκόπουλον, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, Ἀθήνα 1938, σ. 165. Πρβλ. καὶ Ἰστ. Λεξ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν λ. ἀσπροβδόμαδο.

4. Περ. Προμηθεὺς 9 (1898), σ. 237 (Βόλος).

5. Βλ. Δ. Λουκόπουλον, ἔνθ' ἄνωτ.

6. Ἀννης Παπαμιχαήλ, Τὰ μέταλλα εἰς τὰς μαγικὰς καὶ δευσιδαίμονας ἐνεργείας, ΕΛΑ 17 (1964), σ. 92.

7. Γ. Α. Μέγα, ΖΕΛ, ΕΛΑ 5 (1945-49), σ. 113.

8. Βλ. Δ. Λουκόπουλον, ἔνθ' ἄνωτ. Πρβλ. καὶ Δ. Σ. Λουκάτου, Ἀργίαι καὶ ἅγιοι τιμωροί, ΕΚΑ 20-21 (1967-68), σ. 73. Εἰς περιοχὴν τῆς Κοζάνης δὲν γνέθουν τὴν Τετάρτην τῆς Λαμπρῆς (ΚΑ. χφ. 1815, σ. 98, Σέρβια, 1953). Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Γρεβενῶν ἀβάζουν μιὰν ἡλικιωμένην γυναῖκα νὰ κερᾶσῃ τὴ νύφη (ὅταν περάσῃ τὸ ψῖσι ἀπὸ βρύση ἢ ἄλλο χωριὸν) καὶ νὰ τὴν ξεσκεπάσῃ (δηλ. νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ ἄσπρον πέπλον, ποῦ φέρει εἰς τὴν κεφαλὴν). Ἄν δὲν ξεσκεπαστῇ ἡ νύφη, πιστεύουν ὅτι σίγουρα θὰ πέσῃ χαλάζι σ' αὐτὸ τὸ χωριὸν (Γ. Α. Μέγα, ΖΕΛ, ΕΛΑ 3-4 [1944-42], σ. 81).

λέσουν χαλαζόπτωσιν¹. Εἰς τὴν Δωδώνην Ἡπείρου ἐξ ἄλλου δὲν ἐπιτρέπεται γενικῶς νὰ ἀκοπανίζουσι πλυμένα ροῦχα² καθ' ἡμέραν Πέμπτην καὶ κατὰ τὸ διάστημα ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν τηρεῖται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἡ ἀργία τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τῆς Ἀναλήψεως³, ἐνῶ εἰς τὴν Στενήμαχον τῆς Θράκης ἐτήρουν εὐλαβικῶς αἱ πέντε Πέφτες ἀπὸ τῆς Μ. Ἑβδομάδα ὡς τῆς Ἀναλήψεως. Τὶς φ'λάγαμι γιὰ τοῦ χαλάζι. Κάθι Τιτάρτ' ἤθελα βγγῆ οὐ ντιλάλ'ς νὰ γυρίσ' στοὺς μαχαλάδισ κι νὰ φουνάζ': Ταχιά, χριστιανοί, μὴ βγαίνιτι στ' ἀμπέλια. Θ' μηθῆτι, μὴ κάμιτι τ'ν ἀμαρτία κι ρίξ' οὐ Θιὸς τοῦ χαλάζι τ' κι μᾶς τὰ χαλάσ'. Ὅσου δὲν τελέψ' τοῦ Χ' στοῦς Ἀνέστη μὴ βγαίνιτι⁴. Εἰς ἄλλας περιοχὰς τηρεῖται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἡ ἀργία τῆς Ὑπαπαντῆς⁵, ἢ ἄλλως τῆς «ἄγια Ἱεροσαλῆς»⁶.

Περαιτέρω εἰς διάφορα μέρη τηροῦνται αἱ ἀργίαι ἁγίων προστατῶν τῶν γεωργῶν πρὸς ἀποφυγὴν γενικώτερον παντὸς κακοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τῆς χαλαζοπτώσεως ἢ λαμβάνουν χώραν κατὰ τὰς ἐορτὰς τῶν ἁγίων τούτων διάφορα θρησκευτικὰ νόμιμα, ὡς ἁγιασμός, λιτανεῖαι κλπ.⁷

Ἔτσι εἰς τὴν Θράκην πιστεύεται ὅτι ἡ ἄγια Ἑλένη φυλάει ἀπὸ τὸ χαλάζι, τὸ σηκώνει μέσα στὸ μανίκι της⁸, ὅπως καὶ ὁ ἅγιος Βαρθολομαῖος (11 Ἰουνίου), ὁ ὁποῖος θεωρεῖται προστάτης τῶν ἀμπέλων⁹.

Εἰς τὴν Σωζόπολιν τῆς ΒΑ Θράκης τῆς ἁγίας Βλαχέρνας (2 Ἰουλίου) «δὲν ἐκάνανε καμμιά δουλειά, ντῆνε γιορτάζανε πολὺ, γιὰ νὰ τοὺς φυλάξῃ π' ἐπὶ τὸ χαλάζι. Φαίνεται πού τὰ παλιὰ χρόνια αὐτῆ τῆ γιορτῆ ἔπεσε στὴ Ζόπολι πολὺ χαλάζι καὶ κατὰστρεψε τ' ἀμπέλια, τὰ μπουστάνια κλπ. καὶ π' ἐπὶ τότε φαίνεται χιρίσανε νὰ ντῆνε γιορτάζουσε γιὰ τὸ χαλάζι, γιὰτὶ ὅποιος δούλευε κεῖν' ντῆν ἡμέρα, ἔχανε τ' ἀμπέλια ντου καὶ τὰ χωράφια ντου»¹⁰.

Εἰς τὴν περιοχὴν Πέλλης γίνεται ἁγιασμός εἰς τὸ ἐξωκκλήσιον τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα¹¹ καὶ τηρεῖται ἡ ἀργία τοῦ προφήτου

1. ΚΛ, χφ. 3654, σ. 156 (Ἅγιος Βασίλειος Λαγκαδᾶ, 1973) καὶ χφ. 3683, σ. 82 (Ἅγιον Πνεῦμα Σερρών, 1973), χφ. 2394, σ. 231 (Σαρακηνοὶ Πέλλης, 1961).

2. ΚΛ, χφ. 2025, σ. 8 (Ἄλποχώριον Ἡπείρου, 1954). Τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. ΚΛ, χφ. 2136, σ. 1 (Βασιλικὸν Κορινθίας, 1954). ΚΛ, χφ. 1887, σ. 6 (Τεμένη Ἀχαΐας, 1953).

3. ΚΛ, χφ. 1976, σ. 54 (Τρίκαλα, 1952).

4. Ἀρχ. Θρακ. Θησ. 12 (1943-1946), σ. 12.

5. Γ. Α. Μέγα, ΖΕΛ, ΕΛΑ 5 (1945-1949), σ. 62 (Αἶνος).

6. ΚΛ, χφ. 2135, σ. 84 (περ. Ἀργολίδος, 1954).

7. Δ. Σ. Δ ο υ κ ἄ τ ο υ, Ἀργίαι καὶ ἅγιοι τιμωροί, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 79 κέξ. Οὕτως ὁ ἅγιος Τρύφων, προστάτης τῆς βλαστήσεως, προστατεύει τοὺς γεωργοὺς καὶ ἀπὸ τὸ χαλάζι (ΚΛ, χφ. 3718, σ. 154 [περ. Καλαβρύτων, 1973]).

8. ΚΛ, χφ. 2066, σ. 40 (Μαγχιριώτισσα Θράκης, 1954).

9. Ἀρχ. Θρ. Θησ. 12, σ. 163. Πρβλ. Δ. Σ. Δ ο υ κ ἄ τ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 82.

10. Β. Β α φ ε ι ἄ δ ο υ, Ἡθῆ καὶ ἔθιμα Σωζοπόλεως, Λαογρ. 29 (1974), σ. 82.

11. ΚΛ, χφ. 2394, σ. 76 (Καρυδιά Πέλλης, 1961). Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀνάπτουν μέχρι σήμερον εἰς τρία ὀρισμένα σημεῖα τῶν συνόρων τοῦ χωρίου, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ φαίνωνται μεταξύ των, ἀπὸ ἕνα κερὶ διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν.

Ἡλία «για νὰ μὴ πέση χαλάζι»¹. Εἰς τὴν Γορτυνίαν ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίληψις ὅτι «ἡ ἅγια Τριάδα βαστάει τὸ χαλάζι στὴν ποδιά της»², ἐνῶ εἰς τὸ Μανιάκι Πυλίας καὶ ἀλλοῦ τηρεῖται ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου³ (17 Ἰανουαρίου) πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν.

Εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα τηρεῖται ὡς ἀργία ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (8 Μαΐου), ἐπειδὴ πιστεύεται ὅτι ὁ ἅγιος ἀστέλλει τὸ χαλάζι καὶ καταστρέφει τὰ σπαρτὰ ἐξ οὗ καὶ ἀποκαλεῖται «Χαλαζιάς»⁴. Τέλος εἰς τὴν Ἠπειρὸν τὴν αὐτὴν ἡμέραν (8 Μαΐου) ἑορτάζεται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου καὶ τηρεῖται ἡ ἀργία του⁵.

Πέρα τῶν μεμονωμένων ὁμοῦ, καθ' ὅσον γνωρίζω, περιπτώσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς ἁγίους⁶ ἀπαντᾷ μὲ εὐρεῖαν διάδοσιν εἰς τὸν βόρειον ἑλληνικὸν χῶρον ἡ λατρεία τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου (9 Μαΐου) ὡς προστάτου ἀπὸ τὸ χαλάζι. Ἡ διάδοσις αὕτη ἔχει προφανῶς σχέσιν μὲ τὰ εἰς τὸ συναζάριον τοῦ ἁγίου (11ος αἰ.) ἀναφερόμενα, κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἅγιος παρακαλεῖ τὸν Θεόν: «Κύριε, δὸς χάριν τῷ σώματί μου, ἵνα πᾶς ὁ ἔχων βραχύ τι λείψανόν μου φανερῶς δύναται ἀπελαύνειν τοὺς δαίμονας, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ζητοῦσί με εἰς πόλιν ἔχειν ἢ χώραν ἢ ἀγρὸν ἢ ἐν οἰκωθήποτε τόπῳ μὴ ἐπέλθῃ αὐτοῖς ἐκεῖ, Δέσποτα, χάλαζα, μηδὲ θυμὸς μηδὲ ἀφορία ἀμπέλου». Ὡς ἀναφέρεται περαιτέρω εἰς τὸ κείμενον ἢ παράκλησις τοῦ ἁγίου εἰσακούεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ: «...κατὰ τὸ αἴτημά σου ἔσται καὶ οὐ μὴ λυπήσω σε ἕως τοῦ αἰῶνος· καὶ ἐν τούτῳ θαυμασθήσῃ»⁷.

Πλὴν ὁμοῦ τῆς τηρήσεως τῆς ἀργίας κατὰ τὰς ὡς ἄνω ἑορτὰς καὶ τῆς ἐπικλησίσεως τῶν ἁγίων ὁ γεωργὸς καταφεύγει προληπτικῶς καὶ εἰς ἄλλα μέσα, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὴν παραγωγὴν του ἀπὸ τὴν χάλαζαν. Προφανῶς ταῦτα ἔχουν τὴν προέλευσίν των εἰς τὴν πρωτόγονον κοινωνίαν, περιεβλήθησαν ὁμοῦ σὺν τῷ χρόνῳ μὲ

1. ΚΑ, χφ. 2394, σ. 283 (Σωσάνδρα Πέλλης). Πρβλ. Φώτη Δ. Παπανικολάου, Λαογραφικὰ Δυτ. Μακεδονίας 1, Θεσ/νίκη 1962, σ. 182. Εἰς τὴν περιοχὴν Γρεβενῶν διὰ νὰ ἀπομακρύνουν τὸ χαλάζι στρέφονται πρὸς τὸν προφήτην Ἡλίαν καὶ λέγουν ἐφοδὴν (ΚΑ, χφ. 3802, σ. 82, Κνίδη, 1975).

2. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι 1(1899), σ. 213.

3. ΚΑ, χφ. 1508, σ. 10 (Μανιάκι Πυλίας, 1944). Πρβλ. Γ. Α. Μέγα, ΖΕΛ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 61, ΚΑ, χφ. 2383, σ. 91 (Καλομοῖρα Καλαμπάκας, 1961) καὶ ΙΑ, χφ. 913, σ. 43 (Πελοπόννησος).

4. Δ. Λοσκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 167. Πρβλ. Γ. Α. Μέγα, ΖΕΛ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 127. Βλ. καὶ ΚΑ, χφ. 1965, σ. 13 (περ. Ἐλασσόνος, 1953).

5. Βασιλ. Β. Παυλίδης, Λαογραφικὰ Παραμυθιάς, Ἠπειρωτικὴ Ἑστία 19 (1970), σ. 465, ἀρ. 157.

6. Εἰς μεσαιωνικὰ μαγικὰ κείμενα ἀναφέρεται «Μιχαὴλ ἀρχιστράτηγος ὁ τὸ χαλάζιν βαστάζων» καὶ «ἄγγελος τῆς βροντῆς καὶ τῆς χαλάζης» (Arm. Delatte, Anecdota Atheniensia 1 (1927), σ. 286, 10 καὶ 112, 24, E. Legrand, Bibliothque Greque Vulgaire 2 (1881), σ. XXI: «Δεῖξόν μοι τὸν ἄγγελον τῆς βροντῆς καὶ τῆς χαλάζης... Τὸ ὄνομα αὐτοῦ Φλογοθεὴ καλεῖται· ὅταν βροντᾷ καὶ ἀστραπῇ καὶ χλαζώνῃ, ἐπικαλοῦ αὐτὸν καὶ σώζει σε»).

7. Analecta Bollandiana 5, 1 (1882), σ. 146. Περὶ τῆς τοιαύτης λατρείας τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου εἰδικώτερον βλ. εἰς τὴν ἀνακοίνωσίν μου εἰς τὸ Β' Συμπόσιον Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου, ἡ ὁποία θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὰ Πρακτικὰ αὐτοῦ.

θησκευτικὸν ἔνδυμα καὶ ἀποσκοποῦν γενικώτερον εἰς τὴν ἀποτροπὴν παντὸς κακοῦ. Ἔτσι ἡ δημιουργία μαγικοῦ κύκλου πρὸς προστασίαν, ὡς γνωστὸν, τοῦ ἀγροῦ ἀπὸ κάθε ζημιᾶν ἔχει ὡς σκοπὸν καὶ τὴν προφύλαξιν τοῦ ἀπὸ τὴν χάλαζαν.

Ἡ δημιουργία τοιοῦτου κύκλου θεωρεῖται ὅτι ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς περιφορᾶς εἰκόνων κατὰ τὴν ἑορτὴν ἐνὸς ἀγίου, διὰ περισχοινισμού ἢ περιαρσίσεως, διὰ καταθάψεως ἀβγῶν τοῦ Πάσχα εἰς τέσσαρα ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα σημεῖα τοῦ ἀγροῦ κ.ἄ.

Συγκεκριμένως εἰς τὸ Ν. Σούλι Σερρῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἀγίου Γεωργίου λαμβάνει χώραν λιτανευτικὴ πομπὴ διὰ τῶν ἀγροτικῶν ὁρίων τοῦ χωρίου μὲ «ὑψωσιν» ἄρτου εἰς τὰ δένδρα. Ἡ λιτανεύσις τῶν εἰκόνων κυκλικῶς ἀποσκοπεῖ, συμφῶως πρὸς τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἀποσποβουμένου διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης τοῦ κινδύνου τῆς πτώσεως χαλάζης¹. Οἱ γεωργοὶ τῆς περιοχῆς Πέλλης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἀγίου Χριστοφόρου, διὰ νὰ μὴ ἀπέφθῃ χαλάζι καὶ καταστρέφῃ τὰ σπαρτά, τὰ δέντρα, ἀκόμα καὶ τὰ ζῶα σκοτώνει... [ζεύουν] δυὸ δίδυμα βόδια καὶ τὰ ἀκολουθοῦν δυὸ δίδυμα παιδιὰ καὶ μὲ τὸ ἀλῆτρι χαράζουν γύρω-γύρω ὅλο τὸ σύνορο τοῦ χωριοῦ»².

Εἰς τὴν περιοχὴν Διδυμοτείχου «αὐ'νοὶ πού 'νι παλιοὶ τῆμ Πάσια, τῆ δεύτερη μέρα, πααίνουν κόκκιν' ἀβγά 'ς τ' ἀμπέλια καὶ τὰ παραχῶν'νι 'ς τις τέσσερεις ἄκριες»³. Καὶ εἰς τὴν Αἰτωλίαν «ἄμα ἕνα ἀμπέλι τὸ βαρῆ κάθε χρόνο τὸ χαλάζι, πρέπει νὰ χῶνῃ κανένας στὶς τέσσερεις ἀγκωνές τοῦ κτήματος ἀπὸ ἕνα κόκκινο ἀβγὸ τῆς Λαμπρῆς. Ἔτσι τὸ χαλάζι δὲν ξανατοβαρεῖ»⁴.

Ἡ χρησιμοποίησις τῶν κόκκινων ἀβγῶν τοῦ Πάσχα ἀποσκοπεῖ εὐρύτερον εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ἀγροῦ καὶ τοῦ οἴκου ὡς καὶ τῶν καρπῶν τῆς γῆς ἀπὸ παντὸς κακοῦ. Τὰ ἀβγά αὐτὰ λέγονται καὶ «εὐαγγελισμένα»⁵ ἢ «τοῦ Βατζίλιου τ' ὀβγά»⁶, «μεγαλοπεφτιάτικα»⁷, «τῆς Παναΐτσας» καὶ «ἀνεστημένα»⁸ καὶ ἔχουν τὴν δύναμιν, κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν, διὰ τῆς καταθάψεώς των εἰς τὸν ἀ-

1. Βλ. Γ. Ν. Λίκατερινίδου, Ὁ ἑορτασμός τοῦ ἀγίου Γεωργίου εἰς τὸ Ν. Σούλι Σερρῶν, Σερραϊκὰ Χρονικὰ 5 (1969), σ. 138-139. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν γίνεται περιφορὰ τῶν εἰκόνων καὶ εἰς τὸν προφήτην Ἡλίαν: «τὰ 'κονίσματα τὰ γυρίζουσι γιὰ τὴ γῆς. Νὰ μᾶς φυλάγῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ χαλάζι» (ΚΑ, χφ. 2946, σ. 89-90, 1965).

2. ΚΑ, χφ. 2394, σ. 75 καὶ 76 (περ. Πέλλης, 1961). Ὡς ἀναφέρεται εἰς τὰ Γεωπονικὰ (1, 14, 6, Beckh) «εἰ καὶ κλειδιά πολλὰ δ' ἀφῶρων οἰκημάτων κύκλω τοῦ χωρίου ἐν σχοινίοις ἀπαρτήσεις, παρελεύσεται ἡ χάλαζαν. Κατὰ τὴν αὐτὴν πηγὴν (1, 14, 12) «καὶ ἵππου ποταμίον τῆς δορᾶς ἀποστήματα καθ' ἑκάστον τῶν τερόνων τεθέντα, τὴν τῆς χαλάζης ἴστησιν ἀπειλήν.

3. Γ. Α. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ. 7 (1923), σ. 496. Βλ. καὶ Δ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σαμοκοβίου Ἄν. Θράκης, Ἄρχ. Θρ. Θησ. 7 (1940-41), σ. 164.

4. Δ. Πετροπούλου, Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐξ Αἰτωλίας, Λαογρ. 12 (1938-48), σ. 15.

5. Γ. Α. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταί, Ἀθῆναι 1963, σ. 153. Βλ. καὶ ΚΑ, χφ. 1141, σ. 24 (Σινώπη, 1938).

6. ΚΑ, χφ. 326, σ. 19 (Καππαδοκία).

7. ΚΑ, χφ. 767, σ. 349 (Φαλαισία Ἀρκαδίας). Βλ. καὶ Δ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σαμοκοβίου, ἐνθ' ἄνωτ., ΚΑ, χφ. 3769, σ. 83 (Παλλιδάριον Πιρούσσης Μ. Ἀσίας, 1973).

8. ΚΑ, χφ. 1141, σ. 24 (Σινώπη, 1938).

γρὸν ἢ τὸ ἀμπέλι νὰ ἐξασφαλίξουν «τὸ δέσιμο τῶν καρπῶν»¹ καὶ τὴν ἐν γένει εὐφορίαν² τοῦ κτήματος, διὰ τῆς ἀποτροπῆς τῆς βασκανίας³, τῆς ἐξουδετερώσεως τῶν ἐπιβλαβῶν ἐντόμων⁴ καὶ πάσης ἀσθενείας⁵ καὶ διὰ τῆς καταδέσεως τῆς χαλάζης⁶.

Διὰ τοῦτο τὴν Μ. Πέμπτην βάφουν τρία ἀβγά καὶ τὰ τοποθετοῦν εἰς τὸ εἰκονοστάσιον τοῦ σπιτιοῦ, διὰ νὰ μείνουν ἐκεῖ μέχρι τῆς Μ. Πέμπτης τοῦ ἐπομένου ἔτους. Τὰ ἀβγά αὐτὰ δὲν χαλοῦν, καθὼς πιστεῦουν. Τὴν ἐπομένην Μ. Πέμπτην τὰ χώνουν εἰς τὸ ἀμπέλι «γιὰ νὰ μὴ τὸ βαρῇ τὸ χαλάζι»⁷. Ἡϋζημένην ἀποτρεπτικὴν δύναμιν ἔχουν τὰ ἀβγά, τὰ ὁποῖα γεννῶνται τὴν Μ. Πέμπτην, καὶ μάλιστα τὸ πρῶτον, ἰδιαιτέρως δὲ τῆς μαύρης ὄρνιθος⁸.

Εἰς Ναίμονα τῆς Ἄν. Θράκης «τὸ Πάσχα ἔκαμναν μιὰ κουλούρα μὲ σταυρὸν — ἀλὼν' τὸ λέγανε — ἔβαναν καὶ πέντε ἀβγά, ἓνα ἄσπρο στὴ μέσ' καὶ τέσσερα κόκκινα στὶς ἄκρες καὶ τὰ πάκναιαν στ' ἀμπέλ' καὶ τὰ ἄρωγαν καὶ παράχωναν τὰ τσέφλια στ' ἀμπέλ' γιὰ τὸ χαλάζ'»⁹. Τὴν αὐτὴν συνήθειαν εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὰς Ἄλπεις¹⁰.

Ἡ διὰ τῆς καταθάψεως τῶν ἀβγῶν ἀποτροπὴ τῆς πτώσεως τῆς χαλάζης ἀποτελεῖ πιθανῶς μαγικὴν πράξιν ἐξουδετερώσεως τοῦ κακοῦ διὰ τῆς δεσμεύσεως τοῦ ὁμοιοσχήμου. Ἐὰν τοῦτο ἰσχύῃ, τὸ θρησκευτικὸν περιεχόμενον τῆς πράξεως ἐνισχύει ἀπλῶς τὸν ἀποτρεπτικὸν τῆς σκοπὸν¹¹. Τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀβγοῦ ἐν προκειμένῳ ὀφείλεται εἰς τὴν ὁμοιότητα τοῦ σχήματος καὶ τοῦ χρώματός του πρὸς τὴν χάλαζαν καὶ ὅχι μόνον εἰς τὴν πίστιν ὅτι ἐνυπάρχει θεία δύναμις εἰς τὰ «εὐαγγελισμένα ἀβγά», ἐνισχύει, ὡς νομίζω, τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς Βαμβακοῦ τῆς Λακωνίας δένουν τὴν χάλαζαν διὰ τῆς καταθάψεως ἀπλῶς ἀβγῶν¹² καὶ ὅχι κόκκινων ἀβγῶν. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν διὰ τὴν ἀποτροπὴν τῆς χαλάζης ἔθετον «κλούβια ἀβγά»¹³ εἰς τὸ ἀμπέλι.

1. Γ. Α. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταί, ἐνθ' ἄνωτ.

2. ΚΑ, χφ. 1980, σ. 29 (Μαγούλα Ἐλασσόνος, 1952). Βλ. καὶ χφ. 3769, ἐνθ' ἄνωτ.

3. ΚΑ, χφ. 2060, σ. 6 (Μεγαλοχώριον Σιντικῆς Σερρών, 1954).

4. Λαογρ. 5 (1913), σ. 657.

5. Δ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα λαογρ. Μακεδονίας, Λαογρ. 6 (1917-18), σ. 133.

6. ΚΑ, χφ. 767, σ. 349 (Ἀρκαδία). Βλ. καὶ HDA II (1929), στ. 610.

7. Δ. Α. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σκοπέλου-Πέτρας Ἄν. Θράκης, Ἄρχ. Θρακ. Θησ. 7 (1940-41), σ. 150.

8. Βλ. σχετικῶς Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Θρακικὸν πασχαλινὸν ἔθιμον μαγικοῦ περιεχομένου, σ. 3 κέξ. τοῦ παρόντος τόμου.

9. Γ. Α. Μέγα, ΖΕΛ, ΕΛΑ 5 (1945-49), σ. 109, 6. Εἰδικῶς περὶ τῶν κελυφῶν τῶν ἀβγῶν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πίστιν καὶ τὰ ἔθιμα βλ. Robert Wildhaber, Die Eierschalen in europäischen Glauben und Brauch, Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae 19 (1970), σ. 435-457.

10. HDA, ἐνθ' ἄνωτ., στ. 609.

11. Βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Τὰ κόκκινα ἀβγά τοῦ Πάσχα, Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζ. Συνεδρίου (1953) 3, Ἀθήναι 1968, σ. 5-13.

12. Φ. Κοκουλέ, Μεσαιωνικοὶ καὶ νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι, Λαογρ. 9 (1926), σ. 501.

13. Φ. Κοκουλέ, Οἰνοντυακά, ἐν Χανίοις 1908, σ. 131.

Εἰς ἄλλας περιοχὰς τοποθετοῦν λευκὰ ἢ κόκκινα κελύφη ἀβγῶν, ἀδιαφόρως, εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄνθη, διὰ νὰ τὰ προστατεύσουν ἀπὸ τὴν πτώσιν τῆς χαλάζης¹. Τοῦτο δὲ γίνεται, διὰ ἀνά πέση ἐλαφρὰ ἢ χάλιαζα, ὡς ἐκεῖνα².

Σημειωτέον ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἰουβενάλης, προσέφερον θυσίαν ἀβγῶν, διὰ νὰ καθαρίσουν τὸν ἀέρα καὶ νὰ ἀπομακρύνουν τὰς θυέλλας γενικώτερον³. Ὡς δὲ ἀναφέρεται εἰς τὰ Γεωπονικά, οἱ γεωργοὶ κατέφευγον εἰς σειρὰν καὶ ἄλλων προληπτικῶν μέτρων κατὰ τῆς καταστρεπτικῆς χαλαζοπτώσεως, ὅπως ἡ περιφορὰ εἰς τὸ ἀμπέλι καὶ ἡ ταφή εἰς τὸ μέσον του χελώνης ἢ ράκους παρθένου, ἡ περιφορὰ εἰς τὸ χωρίον καὶ ἀνάρτησις εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας δέρματος υαίνης ἢ κροκοδείλου ἢ φώκης, ἡ σπορὰ διὰ κοσκίνου ἐκ δέρματος φώκης, ἡ τοποθέτησις εἰς τὸ ἀμπέλι πίνακος μετὴν εἰκόνα σταφυλῆς κ.ἄ.⁴

Ὅταν μετὰ τὰ προληπτικῶς λαμβανόμενα μέτρα δὲν καθίσταται δυνατὸν νὰ ἀποβηθῇ ἡ χαλαζόπτωσης, ὁ γεωργὸς καταφεύγει εἰς σειρὰν ἄλλων μέτρων, διὰ νὰ «σταματήσῃ τὸ κακόν»⁵ ἢ «νὰ γυρίσῃ πίσω τὸ χαλάζι»⁶, ὅπως λέγεται. Μεταξὺ τῶν μέτρων τούτων εὐρεῖαν διάδοσιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν χώρον ἔχει ἡ ρῖψις τῆς «πυροστιάς» εἰς τὴν αὐλὴν καὶ μάλιστα «ἀνάποδα» καὶ ἡ ταυτόχρονος τοποθέτησις εἰς τὸ μέσον αὐτῆς κοκκίνου ἀβγοῦ τῆς Μ. Πέμπτης.

Ἔτσι εἰς τὴν περιοχὴν Ἰωαννίνων «τὴν πυροστιά πετοῦμι ἔξω τ' ἀνάποδα, γιὰ νὰ σταματήσ' τὸ χαλάζ'»⁷. Εἰς Ἀκριτοχώριον Σιντικῆς Σερρών «ὅταν πέφτῃ χαλάζι, ρίχνουν τὴν πυροστιά ἀπὸ τὴν πόρτα ἔξω καὶ ἂν πέσῃ ἀνάποδα σταματᾷ τὸ χαλάζι, ἂν ὅμως ὄρθια συνεχίζεται»⁸. Εἰς Σῦρον ἐξ ἄλλου «ἄμα ρίχτῃ χαλάζι, πετᾷς ἀνάποδα τὴ σχάρα νὰ σβύσῃ στὴ βροχὴ καὶ σταματᾷ τὸ κακόν»⁹. Εἰς τὴν Θράκην «τὴν πρὸς νῆς τὴν πασκαλιάς τ' ἀβγὸ τοῦ ἔχουν οὐλ' ντοῦ χρόνου, κὶ ὕστρα ντὴ Μιγάλ' βδομάδα τοῦ παίρνουν 'ς ντὴν ἀγκλησιὰ κὶ διαβάζιντι, κὶ τοῦ Πάσχα τοῦ στρίβουν τρεῖς φουρὲς καταγῆς κὶ τοῦ σπάζουν, τοῦ βρίσκουν μέσα καλό... Κὶ ἄμα χαλαζῶν', τότες βγάζουν αὐτὸ τὴν Πασκαλιάς τ' ἀβγὸ κὶ ντὴ μπουρουστιά 'ς ντὴν αὐλή, γιὰ νὰ παύσ' τοῦ χαλάζ'»¹⁰. Εἰς τὴν Θράκην ἐπίσης εἰς περιπτώσιν χαλαζοπτώσεως ἐβγαζάν ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τὴν πυροστιά καὶ τὴν ἄφηναν

1. ΚΑ, χφ. 3806, σ. 605 (Γέρμα Καστοριάς, 1974), χφ. 3666 Α', σ. 185 (Πήλιον, 1973).

2. Φ. Κοκουλές, Οἰνουντιακά, ἔνθ' ἄνωτ.

3. I u v., Sat. 5, 517-518.

4. Γεωπονικά Ι, 14 καὶ 15.

5. ΚΑ, χφ. 2747, σ. 33 (Παλιοχώριον Σιράκου Ἡπείρου, 1963).

6. ΚΑ, χφ. 1982, σ. 9 (Κονιατὴ Ἐλασσόνας, 1952).

7. ΚΑ, χφ. 2382, σ. 189 (Καλέντζιον Ἰωαννίνων, 1961). Βλ. καὶ χφ. 2389, σ. 37 (Τσαμουριά Θεσπρωτίας, 1961), 2442, σ. 143 (Βόιον Κοζάνης, 1962), 1823, σ. 2 (Παλατίτσια Βεροίας, 1953), 2394, σ. 109 (Καρυδιὰ Πέλλης 1961), 2171, σ. 38 (Ἐφόρα Ἡλείας, 1955).

8. ΚΑ, χφ. 2059, σ. 10 (1954).

9. Λαογρ. 8 (1921-25), σ. 227.

10. Σ τ ἰ λ π. Κυριακίδου, Δεισιδαίμονιαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι (ἐκ Γκιουμουλτζίνης Θράκης), Λαογρ. 2 (1910), σ. 406, ἀρ. 13 καὶ 416. Βλ. καὶ Δ. Ι. Καμπασακάλῃ, Ἱστορία τῆς Μπάλτζας, Θεσ/νίκη 1974, σ. 233.

ανάποδα. Ἐπάνω εἰς τὴν πυροστιὰ ἐβαζαν μιὰ σκούπα, ἔπαιρναν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι τὸ λαμπροκέρι καὶ τὸ κόκκινο ἀβγό, σταύρωναν τρεῖς φορές τὴν πυροστιὰ καὶ ἔλεγαν ἐπόδη¹. Εἰς τὴν περιοχὴν Σιατίστης «τοῦ πρώτου τ' ἀβγοῦ τοῦ βάζουμε στοῦ καντήλ', γιὰ νὰ τὸ 'χουμε ἄμα κλώθει οὐ κινῶς γιὰ χαλάζ' νὰ τοῦ βγάλουμε ὄξου νὰ σταματήσ'. Μαζὶ μ' αὐτὸ βγάζουμε κι μιὰ εἰκόνα κι τὴν πυροστιὰ τὴν ρίχνουμε τ' ἀνάσκ' λα γιὰ νὰ σταματήσ' τοῦ χαλάζ'»². Εἰς τὸ Λυκούδι Ἐλασσόνας τοποθετοῦν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν «τὴν πυροστιὰ ἀνάποδα στὴν ἀστρέχα καὶ ἀνάμεσά της τὸ πρῶτο κόκκινο ἀβγὸ τῆς Μ. Πέμπτης ποὺ βάφεται ξέχωρα καὶ τὸ κρατοῦν στὸ εἰκονοστάσι ὅλη τὴ χρονιά»³. Τέλος εἰς τὴν περιοχὴν Πατρῶν «τὸ ἀβγὸ τῆς πρωτόγεννης κόττας εἶναι πιὸ γερὸ καὶ τὸ βάφουν καὶ ὅταν πιάνη χαλάζι βάζουν τὴν πυροστιὰ ἀνάποδα καὶ τ' ἀβγὸ στὴ μέση νὰ φύγη τὸ κακὸ μακρυνά»⁴.

Τὴν ἀνατροπὴν τῆς πυροστιᾶς συνοδεύει ἐνίοτε ἡ ρῖψις ἄλατος ἐπ' αὐτῆς ἢ εἰς τὴν πυράν. Ἔτσι εἰς τὴν Θράκην «ὅταν ἔρχεται σύννεφο ἀπὸ χαλάζι... ρίχνουν ἀνάσκελα τὴν πυροστιὰ καὶ μερικὰ σπειριά ἀλάτι»⁵, ἐνῶ εἰς Σιατίστην «ρίχνουν ἀλάτι στὴ φωτιά»⁶.

Ἡ δοξασιά περὶ τῆς ἀποτρεπτικῆς δυνάμεως τῆς πυροστιᾶς στηρίζεται προφανῶς εἰς τὴν εὐρύτεραν πίστιν περὶ τῆς ἀποτρεπτικῆς δυνάμεως τῶν μετάλλων καὶ εἰδικώτερον τοῦ σιδήρου. Ἡ δύναμις τοῦ μετάλλου ἐνισχύεται εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν λόγῳ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὴν πυράν. Ἐξ ἄλλου ἡ ρῖψις τῆς πυροστιᾶς ἀνάποδα ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ στρέψῃ ὀπίσω τὴν χάλαζαν.

Εὐρύτατα χρησιμοποιεῖται πρὸς τὸν ὡς ἄνω σκοπὸν τὸ μαυρομάνικο μαχαίρι⁷, διὰ τοῦ ὁποῖου «κόβουν», ὡς λέγουν, ἢ «καρφώνουν» τὸ χαλάζι. Εἰς τὴν Θράκην, ὅπου χρησιμοποιεῖται πλῆθος μαγικῶν μέσων πρὸς ἀποτροπὴν τῆς χαλάζης, «ὅταν τὸ σύννεφο φαίνονταν ὅτι θὰ ἔπεφε χαλάζι, ἔπαιρναν μαυρομάνικο μαχαίρι, ἀνέβαιναν πάνω στὸ σπῖτι καὶ ἀπὸ τὸ παράθυρο σταύρωναν τὸ σύννεφο, νὰ μὴ πέση τὸ χαλάζι»⁸. Εἰς τὴν Μακεδονίαν «οἱ γριῆς βγάζουν τὸν δεμένο σουγιά ἀπὸ τὴν τσέ-

1. Ἐ λ π. Σ α ρ α ν τ ῆ, Προλήψεις Θράκης, Λαογρ. 13 (1950), σ. 212, ἀρ. 103.

2. ΚΑ, χφ. 1369, σ. 19 (Πελεκάνος Σιατίστης, 1939). Βλ. καὶ Κ. Α. Ρ ω μ α ῖ ο υ, Μικρὰ μελετήματα, Παράρτ. περ. «Ἑλληνικά» 7 (1955), σ. 93 καὶ Μακεδον. Ἡμερολόγιον, ἔτ. 1934, σ. 115, ΚΑ, χφ. 3646, σ. 126 («Ἅγιος Γεώργιος Γρεβενῶν, 1973), χφ. 3333, σ. 124 (Ζώνη Βοῦτο Κοζάνης, 1968).

3. ΚΑ, χφ. 1975, σ. 70 (1953).

4. ΚΑ, χφ. 1968, σ. 42 (Ξηροχώριον, 1953).

5. ΚΑ, σ. 3047, σ. 5 (Ἀβδέλλα Διδυμοτείχου, 1966). Βλ. καὶ Ἐ λ π. Σ α ρ α ν τ ῆ, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῆς Θράκης, Λαογρ. 15 (1953-54), σ. 429, 495. ΚΑ, χφ. 1103 Α', σ. 31 (Δαμασκηνέα Κοζάνης, 1937).

6. Κ. Α. Ρ ω μ α ῖ ο υ, ἔθ' ἀνωτ., σ. 115 καὶ 120. Εἰς τὴν περιοχὴν Τριχωνίδος τὸ χαλάζι σταματᾷ «ἂν τὸ σταυρώσουν τρεῖς φορές μὲ ἀλάτι» (ΚΑ, χφ. 3658, σ. 23 [Ψηλόβραχον Τριχωνίδος] 1973).

7. Α. Α. Παπαδοπούλου, Νεφοδιώκται, ΗΜΕ, 1927, σ. 276.

8. Ἐ λ π. Σ α ρ α ν τ ῆ, Προλήψεις Θράκης, Λαογρ. 13 (1950), σ. 212-213.

πη τους καὶ σταυρώνουν τρεῖς φορές τὸν οὐρανό, γιὰ νὰ σταματήσῃ τὸ χαλάζι»¹, ἐνῶ εἰς τὴν "Ἡπειρον ἢ πρᾶξις αὐτῆ συνοδεύεται καὶ ὑπὸ ἐπωδῆς².

Ἡ χρῆσις μαυρομάνικου μαχαιριοῦ διὰ τὴν ἀποτροπὴν τῆς χαλάζης εἶναι γνωστή, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζω, ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Εἰς τὸ Ἱατροσόφιον τοῦ Σταφιδᾶ (1384) συνιστᾶται νὰ γράφουν εἰς περίπτωσιν χαλάζης τοὺς ψαλμοὺς 102, 103 καὶ νὰ τοὺς «θέτῃ τις εἰς τὸ κύτος τοῦ καραβίου καὶ κρατῶν μανρομάνικο μαχαίριον νὰ λέγῃ "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος..."»³. Περαιτέρω εἰς Νομοκάνονα τοῦ ΙΖ' αἰ. ἀναφέρεται ὅτι «ἀποδέουσι τὴν χάλαζαν μὲ μαυρομάνικο μαχαίριον»⁴ καὶ εἰς χειρόγραφον τοῦ ΙΗ' αἰ.: «ὅταν ἰδῆς ὅπου ἀρχίζει νὰ πέφτῃ χαλάζιν τῆς ὥρας νὰ ἔχῃς μαυρομάνικον μαχαίριον ἢ ξύλινα ἢ κοκκαλένια τὰ μανίκια, νὰ τὸ πάρῃς εἰς τὸ χέρι σου τὸ δεξιόν, νὰ σταματήσῃς τὰ νέφη καθὼς εἶναι...»⁵.

Ἄλλοτε τὴν θέσιν τοῦ μαχαιριοῦ λαμβάνει τὸ δρεπάνι, διὰ τοῦ ὁποῦ «σταυρῶνουν»⁶ τὸν ἀέρα διὰ νὰ ἀλλάξῃ πορείαν ἢ θύελλα ἢ νὰ «γυρίσῃ πίσω»⁷. Εἰς Ἡπειρον «ἅμα πέφτῃ δυνατὸ χαλάζι ἢ βροχὴ μὲ συχνοὺς κερανοὺς... τότε ξορκίζομε τὸ κακὸ πετῶντας ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τὴν κρεμαστάλα, κάπττε δὲ μαζὶ καὶ τὴν πυροστιὰ καὶ τὸ σιδερένιο φτυάρι τῆς γωνιάς»⁸. Τέλος εἰς τὴν Μακεδονίαν «ἐρριχταν ἔξω τὴν πυροστιὰ, τὴ μαχιά, τὸ δρεπάνι καὶ ἄλλα σιδερένια ἀντικείμενα»⁹.

Χρῆσις μετᾶλλων γενικῶς πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν μαρτυρεῖται καὶ εἰς δημῶδη μεσαιωνικὰ κείμενα. Ἔτσι εἰς τὸν προαναφερθέντα Νομοκάνονα (ΙΖ' αἰ.) ἀναφέρεται ὅτι «ὅταν ἐπιπτε χάλαζα, ἐρριπτον ἔξω σίδηρα δι' ἐμπόδιον»¹⁰, εἰς ἄλλο δὲ κείμενον λέγεται: «γράφον ἐν χαλκῷ πίνακι παλαιότερον ἐξόρκιον κατὰ χαλάζης...»¹¹.

Ἄλλος τρόπος, διὰ τοῦ ὁποῦ πιστεύεται ὅτι ἀπομακρύνεται ἡ χάλαζα, εἶναι ὁ διὰ πυροβολισμοῦ, «γιὰ νὰ σκορπίσῃ τὸ σύννεφο»¹² ἢ «γιὰ νὰ σταματήσῃ τὸ κα-

1. ΚΑ, χφ. 2169, σ. 2 (Ἁγία Παρασκευὴ Κοζάνης, 1955).

2. ΚΑ, χφ. 2302, σ. 114 (Χουλιαράδες Ἰωαννίνων, 1959).

3. Ἱω. Σταφιδᾶ, Ἱατροσόφιον, ἐν Legrand, Bibl. Gr. Vulg. 2, 22.

4. Ν. Γ. Πολίτου, "Ἐν κεφάλαιον νομοκάνονος, Λαογρ. 3 (1911-12), σ. 386. Πρβλ. Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ 6, ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 185.

5. G. Abbott, Makedonian Folklore, 1903, σ. 363. Πρβλ. καὶ Λαογρ. 8 (1921), σ. 323.

6. ΚΑ, χφ. 1982, σ. 9 (Κονιατῆ Ἐλασσόνας, 1952). Βλ. καὶ χφ. 2394, σ. 401 (Ἰδα Πέλλης, 1961).

7. ΚΑ, χφ. 1982, σ. 9.

8. Βλ. Βασ. Παυλίδην, εἰς Ἡπειρωτικὴν Ἔστίαν 19 (1970), σ. 467, ἀρ. 165. Βλ. αὐτ., σ. 318. Ὁμοίως εἰς τὴν περισχὴν Θεσπρωτίας «ὅταν ἀστράφτῃ... ἢ ρίχνῃ χαλάζι, ρίχνομε ἓνα σίδηρο ἢ κάρβουνα ἔξ' ἀπὸ τὴν ἐγκωνή» (ΚΑ, χφ. 2277 Δ', σ. 11, 1958).

9. ΚΑ, χφ. 2389, σ. 37 (Σωσάνδρα Πέλλης, 1961).

10. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 387.

11. Froehner, Kritische Analekten, ἐν Philologus Suppl. 5, 45. Βλ. παρὰ Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ 6, σ. 227.

12. Παν. Γρίσπου, Μαγικὰ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι Χαλκιδικῆς, Λαογρ. 11 (1934), σ. 273.

κό»¹ καὶ διὰ κρούσεως τῶν κωδῶνων τῶν ἐκκλησιῶν «για νὰ φύγη τὸ χαλάζι»² ἢ «για νὰ στρίψῃ ἡ θεομηνία»³ καὶ «νὰ διαλυθῇ, για νὰ μὴ χτυπήσῃ τ' ἀμπέλια»⁴. Εἰς τὴν περιοχὴν Διδυμοτείχου «ἂν ὑπάρχῃ ὄπλο, πυροβολοῦν στὸν ἀέρα για νὰ σκια-χτῆ καὶ νὰ διαλυθῇ τὸ σύννεφο ἢ χτυποῦν ἄδειο τενεκέ»⁵.

Κατ' ἄλλην εὐρέως διαδεδομένην ἀντίληψιν, διὰ νὰ σπᾶσῃ ἡ θεομηνία, ἐξέρχεται τὸ πρωτότοκον καὶ ἀμφιθαλὲς⁶ τέκνον τῆς οἰκογενείας εἰς τὴν αὐλήν, λαμβάνει «τρία σπειριά» χαλάζης καὶ τὰ θραύει μὲ τὰ δόντια του⁷. Εἰς Καρυδεῶν Πρεβέζης «για νὰ πάψῃ τὸ χαλάζι οἱ πρωτότοκοι ἄντρες τρῶνε τρία σπειριά χαλάζι»⁸. Εἰς Ἕπειρον καὶ Θεσσαλίαν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποτελεσματικώτερα θεωρεῖται ἡ ἐξοδος ἐκ τῆς οἰκίας πρωτοτόκου κόρης, καὶ μάλιστα Μαρίας ὀνομαζομένης⁹, ἡ ὁποία ἀρπάζει λίγο χαλάζι καὶ τὸ τρώγει¹⁰. Εἰς Μακεδονίαν ἐπίσης προτρέπουν τὸ τελευταῖον τέκνον, «τὸ σουγκάου», νὰ φάγῃ χάλαζον, διὰ νὰ σταματήσῃ ἡ πτώσις τῆς¹¹.

Ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀρχαιότητά της παρουσιάζει ἡ συνήθεια εἰς τὴν Ἕπειρον νὰ καταφεύγουν οἱ κηπουροί, διὰ νὰ σταματήσουν τὴν χαλαζόπτωσην, εἰς εἰδικὴν μάγισσαν. Ἡ μάγισσα αὕτη «ἀφοῦ ἡ παρθένα τῆς ἔστειλε σημάδι, ξέπλεκε τὰ ἄσπρα τῆς μαλλιά, γύριζε τὴ φούστα τῆς ἀνάποδα, ἄρπαζε μιὰ σκουριασμένη τρίποδῃ πυροστιᾶ, τὴν ἔστηνε στὴν μέση τῆς αὐλῆς καὶ κάθιζε ἐπάνω». Κάποιος «ἔκοβε τὴ φλέβα τοῦ χεριοῦ του ... ἀκατάληπτα μυστηριακὰ λόγια ὑψώνονταν πρὸς τὸ ἄπειρο...»¹². Πρόκειται ἐδῶ περὶ μαγικῆς πράξεως ἐνισχυομένης διὰ προσφορᾶς αἵματος.

Συναφῶς παραδίδει ὁ Πausanias: «εἶδον (ἐνν. εἰς Μέθωνα) χάλαζάν γε θυσίας καὶ ἐπρωδαῖς ἀνθρώπους ἀποτρέποντας»¹³. Περαιτέρω ὁ Πλούταρχος ὁμιλεῖ περὶ

1. ΚΑ, χφ. 2747, σ. 33 (Παλαιοχώριον Σιράκου, 1963).

2. Βλ. Ἄν. Μητροπούλου, εἰς «Λαογραφία Κερασιᾶς Ἀρκαδίας», Ἀθῆναι 1966, σ. 202.

3. ΚΑ, χφ. 2175, σ. 36 (Κεραμιδιὰ Ἡλείας, 1955). Βλ. καὶ Δ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐξ Αἰτωλίας, Λαογρ. 12, σ. 21, Παν. Γρηγόριου, ἔνθ' ἀνωτ., ΙΑ, χφ. 821, σ. 79 (Φθιώτις-Φωκίς), ΚΑ, χφ. 2031, σ. 33 (Μ. Γότιστα Ἕπειρου, 1953), χφ. 2169, σ. 2 (Ἁγία Παρασκευὴ Κοζάνης, 1955).

4. Ν. Φλοῦδα, Βυζικιώτικα 3, Ἀθῆναι 1963, σ. 39.

5. ΚΑ, χφ. 3047, σ. 5 (Ἀβδέλλα Διδυμοτείχου, 1966). Περὶ τῆς ἀποτρεπτικῆς δυνάμεως τοῦ μεταλλικοῦ θορύβου κατὰ τῶν δαιμονικῶν ὄντων γενικώτερον βλ. ΗΔΑ 5 (1932), στ. 938 κέξ.

6. Ἄρχ. Θρ. Θησ. 12 (1945-46), σ. 162.

7. ΚΑ, χφ. 2169, σ. 2 (Ἁγία Παρασκευὴ Κοζάνης, 1955). Τὴν αὐτὴν συνήθειαν εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ Ἕπειρον. Βλ. χφ. 3769, σ. 286 (Παλλαδάριον Προύσσης Μ. Ἀσίας, 1973), χφ. 1908 Γ', σ. 118 (Κόνιτσα 1953).

8. ΚΑ, χφ. 3007, σ. 105, 1966.

9. ΚΑ, χφ. 2031, σ. 33 (Μ. Γότιστα Ἕπειρου, 1953).

10. ΚΑ, χφ. 1571, σ. 184 (Ζαχόριον, 1940). Πρβλ. χφ. 1969, σ. 9 (Σαραντάπορον Ἐλασσόνας, 1953).

11. ΚΑ, χφ. 2494, σ. 36 (Ὀμαλὴ Βοῦτου Κοζάνης, 1962). Βλ. καὶ χφ. 2394, σ. 401 (Ἴδα Πέλλης, 1961).

12. Χρυσάνθης Ζιτσιαῖα, Ἡ κυρὰ Λένκω ἡ μάγισσα, Ἕπειρωτικὴ Ἑστία 3 (1954), σ. 411.

13. Πaus. 2, 34, 3.

χαλαζοφυλάκων, ἐχόντων ὡς ἔργον νὰ ἀποτρέψουν τὴν χάλαζαν «διὰ τινων παραδόξων τελετῶν» καὶ «αἵματι σπάλακος ἢ ρακίους γυναικείους»¹. Εἰς τὰ νόθα ἐξ ἄλλου συγγράμματα Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος γίνεται λόγος περὶ (νεφοδιωκτῶν), οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ ἀποτρέψουν τὴν χάλαζαν, καὶ εἰς νομοκάνονα τοῦ Φωτίου ἀναφέρονται οἱ διὰ μαγικῶν πράξεων τὴν χάλαζαν ἐπίσης ἀποτρέποντες².

Αἱ ἐπωδαὶ αἱ ὁποῖαι συνοδεύουν τὴν μαγικὴν πρᾶξιν πρὸς κατάπαυσιν τῆς χαλάζης κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ποικιλίαν των. Ἔτσι εἰς τὴν περιοχὴν Κορινθίας (καρφώνουν) τὴν χάλαζαν μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι, τὸ ὁποῖον ἐμπηγνύουν εἰς τὸ ἔδαφος λέγοντες τὰ ἐξῆς: «Μάνα καὶ θυγατέρα πηγαῖναν στὴν ἀκροπελαγιά κι ἀπαντήσαν τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Παναγιά· στάθησαν· ἔτσι νὰ σταθῆ καὶ τὸ χαλάζι ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρη, ἔξω ἀπὸ τὸν τόπο· νὰ πάη στ' ἄγρια βουνά, ὅπου πετεινὸς δὲ λαλεῖ, σκυλλὶ δὲ βαβίζει, παπᾶς δὲ λειτουργεῖ. Στῶμεν καλῶς»³. Εἰς τὴν Ἠπειρὸν ἐπίσης «σταυρώναν πρὸς τὸ μέρος ποῦ ἔρχεται τὸ χαλάζι μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι λέγοντας: "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος" καρφώνοντας τὸ μαχαίρι στὴ γῆ»⁴.

Περὶ τῆς συνηθείας ταύτης ἔχομεν μάλιστα μαρτυρίας εἰς δημόδη μεσαιωνικὰ κείμενα⁵. Εἰς τὸ ἀναφερθὲν χροῖον τοῦ ΙΗ' αἰ. ἀναφέρεται: «ὅταν ἰδῆς ὁποῦ ἀρχίζει νὰ πέφτῃ χαλάζιν· τῆς ὥρας νὰ ἔχῃς μαυρομάνικον μαχαίριον ἢ ξύλινα ἢ κοκκαλένια τὰ μανίκια, νὰ τὸ πάρῃς εἰς τὸ χέρι σου τὸ δεξιόν, νὰ σταματήσῃς τὰ νέφη καθὼς εἶναι, ἤγουν νὰ τὰ στρώσῃς εἰς τὸν οὐρανόν, ὁποῦ ρίκτουν τὴν βροχὴν καὶ τὸ χαλάζιν, νὰ εἰπῆς ἔτσι: ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, καὶ καθὼς τὸ εἰπῆς παρευθὺς νὰ καρφώσῃς τὸ μαχαίριον εἰς τάβλαν ἢ εἰς τὴν γῆν καὶ τῆς ὥρας στέκεται τὸ χαλάζιν»⁶.

Τέλος εἰς Σαραντάπορον Ἐλασσόνος τὴν ἀνατροπὴν τῆς πυροστιᾶς καὶ τὸ «σταυρωμα» τοῦ νέφους μὲ δρεπάνι ἀκολουθεῖ ἡ ἐξῆς ἐπωδὴ: «Πίσω κούρβα στὰ βουνά, στὸν ἔρημο τὸν τόπο, ποῦ ψένει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί καὶ κουριά δὲν πιάνει, ποῦ δὲ λαλεῖ κόκοτας καὶ δὲ λαλοῦν τ' ἀρνίθια, πρὶν δὲ γίνονται νύφες καὶ γαμπροί»⁷.

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ ἱερεὺς συμμετέχων εἰς τὴν προσπάθειαν καταπαύσεως τῆς χαλάζης «σταυρώνει μὲ τὸ σταυρὸ του τὸ σύννεφο ποῦ ἔχει χαλάζι καὶ λέγει: "ὄρκι-

1. Π λ ο υ τ., Συμποσιακῶν 7, 2, 2· Senec., Quaest. Nat. 4, 6. Ὁ Διόδωρος Σικελιώτης ἀναφέρει περὶ τῶν Τελχίνων τῆς Ρόδου πλὴν ἄλλων ὅτι ἦταν γόητες, οἱ ὁποῖοι ἠδύνατο νὰ προκαλοῦν βροχάς, χαλάζας καὶ χιόνιας, ὅπου ἤθελον (Βιβλ. 5, 55). Πρβλ. Κ λ ἡ μ. Ἀ λ ε ξ., ἐνθ' ἄνωτ. καὶ Γεωπονικά 4, 14: «Γυνὴ ἔμμηρος δεῖξάτω τὰ αἰδοῖα αὐτῆς χαλάζην καὶ ἀποστρέφει»

2. Βλ. Φ. Κ ο υ κ ο υ λ έ, Μνεῖα δεσιδαιμονιῶν τινων καὶ μαγικῶν συνηθειῶν εἰς Νομοκάνονας, «Εὐχαριστήριον», τιμητικὸς τόμος Ἀμύλια Ἀλιβιζάτου, Ἀθήναι 1958, σ. 230-231 καὶ Α. Α. Παπαδοπούλου, Νεφοδιώκται, ἐνθ' ἄνωτ., ὅπου καὶ αἱ παραπομπαὶ εἰς τὰ κείμενα.

3. Λογρ. 8 (1921), σ. 336. Πρβλ. Φ. Κ ο υ κ ο υ λ έ, ΒΒΠ 6, σ. 198.

4. Κλ, χφ. 2302, σ. 114 (Χουλιαράδες Ἠπείρου, 1959).

5. Ἰ ω. Σ τ α φ ι δ ᾶ, Ἱατροσόφιον, ἐνθ' ἄνωτ., 2, σ. 22. Froehner, ἐνθ' ἄνωτ. 5, σ. 185, 5, 45.

6. G. Abbott, Makedonian Folklore, 1903, σ. 363. Βλ. καὶ ἄνωτ., σ. 59. Πρβλ. Φ. Κ ο υ κ ο υ λ έ, ΒΒΠ 6, σ. 185 καὶ Λογρ. 8 (1921), σ. 323.

7. Κλ, χφ. 1969, σ. 9 (1953). Πρβλ. χφ. 1975, σ. 70 (Λυκούδι Ἐλασσόνος, 1953).

ζω σε σύννεφον»¹, ἐνῶ εἰς τὴν "Ἡπειρον ἀβγαίνει ἔξω μὲ τὸ ἀρτοφόριον καὶ ἀπαγγέλλει στίγους τῆς Ἀναστάσεως καὶ σκορπίζεται τὸ σύννεφο ἀμέσως»². Εἰς τὴν Θράκην σταυρώνουν τὸν οὐρανὸν διὰ τοῦ κηρίου τῆς Ἀναστάσεως καὶ λέγουν: «Τὸ χαλάζι νὰ πάη στ' ἄγρια βουνά καὶ στ' ἄκαρπα τὰ δέντρα, ἄνθρωπος ποὺ δὲν πατεῖ καὶ πετεινὸς ποὺ δὲ λαλεῖ». Ἀπὸ τὴν ἰδίαν περιοχὴν προέρχεται τέλος καὶ ἡ μεμονωμένη, καθ' ὅσον γνωρίζω, περίπτωση τῆς προσπαθείας καταπαύσεως τῆς χαλάζης διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν κολλύβων τοῦ ἁγίου Θεοδώρου³.

Αὕτη εἶναι συναφῆς πρὸς μαρτυρίαν εἰς τὸν νομοκάνονα τοῦ ΙΖ' αἰ., κατὰ τὴν ὁποίαν τὴν Μ. Πέμπτην ἐμοίραζον κόλλυβα καὶ «συνεχώρουν τὴν χάλαζαν νὰ μὴν πέση»⁴.

RÉSUMÉ

Croyances populaires concernant la grêle et les moyens utilisés pour l'éviter ou l'arrêter

par Aikaterini Polymerou

Il est connu que la chute de grêle cause parfois des dégâts importants dans la production agricole de façon qu'elle soit considérée comme le fléau de Dieu pour les hommes qui commettent des péchés, tels que:

a) la naissance d'enfant naturel, b) les liaisons amoureuses profanes, c) la conversion d'un chrétien à la religion d'Islam, d) la destruction des biens d'un monastère, e) la violation du repos pendant la fête d'un saint.

Les hommes recourent à la puissance de la divinité pour se protéger de son courroux en s'abstenant surtout de tout travail en période de fête d'un saint etc.

A part les moyens religieux le laboureur recourt aussi à une série de moyens magiques: tracer un cercle magique autour du champ, enterrer des oeufs de Pâques dans le vignoble, jeter à la cour de la maison des oeufs de Pâques ou un trépied ou d'autre sorte d'objets métalliques, utiliser de couteau à manche noir pour exorciser les nuages en recitant une incantation. Enfin on a recours à des magiciens.

Les moyens magiques étaient aussi utilisés pendant l'antiquité (cf. Paus. 2,34,3, Plut. Συμποσιακῶν 7,2,2). A l'époque byzantine et aux temps modernes certains de ces moyens ont été vêtus de l'esprit chrétien.

1. ΚΑ, χφ. 1975, σ. 70 (Λυκοῦδι Ἐλασσόνος, 1953).

2. ΚΑ, χφ. 2739, σ. 63 (Ἄσσης Πρεβέζης, 1963).

3. Ἐ λ π. Σ α ρ α ν τ ῆ, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι Θράκης, Λογογρ. 13 (1950), σ. 212 ἀρ. 103.

4. Ν. Γ. Π ο λ ῖ τ ο υ, Ἐν κεφάλαιον νομοκάνονος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 387.